

ATTRIBUTION OF A SECRETARY FROM THE KHANENKO COLLECTION

АТРИБУЦІЯ СЕКРЕТЕРУ З КОЛЕКЦІЇ ХАНЕНКІВ

Oleksandra Sakorska¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-379-8-11>

Богдан Ханенко (1849–1917) – промисловець, колекціонер, меценат, а також головний організатор Національного художнього музею та Національного музею мистецтв ім. Б. та В. Ханенків (до 1917 року – приватне зібрання подружжя Ханенків). Розпочавши колекційну діяльність Старого європейського мистецтва ще в Петербурзі, де Богдан Ханенко служив у департаменті юстиції, молоде подружжя Ханенків переїхало у 1880-х рр. до Києва. Сім'я розмістилося у особняку поряд з ошатними палаццо тестя Богдана Ханенка-Ніколи Терещенка (зараз Національний музей Тараса Шевченка) та його брата Федора Терещенка (нині – Національний музей «Київська картинна галерея»). Колекційна діяльність на цьому продовжувалася ще активніше, молоді активно подорожували Західною Європою та привозили пам'ятки до Києва, де поступово сформувалася наразі найбільша колекція Західно-європейського мистецтва в Україні. Після їх смерті зібрання та особняк було націоналізовано та згідно заповіту Богдана Ханенка передано в дар місту Києву.

На архівному фото музею Ханенків (іл. 1) виділяється шафа з дзеркалами, цей предмет зберігся у колекції музею досьогодні (окрім двох парних передніх дзеркал) [1].

Як значиться в архівних записах, Ханенки придбали цю меблеву одиницю як Венеційську шафу-бювар XVIII ст. ... «снаружи и внутри шкаф украшен живописью и позолотой. Спереди в верхней части два зеркала фабрики Мурано с гравированными на них фигурами. Настоящий шкаф, по сказанию, был исполнен по заказу папы Иннокентия X для жены его брата Олимпии Памфили в 1644 году» [2].

За формою секретер створений під впливом книжкової шафи англійського бюро, аналогічний за конструктивом зберігається в колекції музею Метрополітен [3].

Подібні шафи складаються з трьох частин: арочної верхньої секції, внутрішня частина якої містить видимі шухляди, а також приховані

¹ National Academy of Culture and Arts Management, Ukraine

відділення, середньої секції з похилою передньою частиною та нижньої секції з трьома великими шухлядами. Конструкція дуже проста, а вся увага прикута до декору поверхні.

Оздоблення поверхні деревини виконано в техніці декупаж, відомою як *l'assè vera* або *l'assè contrafatta*. Задуманий як економніша заміна азійського лаку, декупаж став особливо модним у Європі в 1720-х роках і постійно практикувався протягом вісімнадцятого століття. Мистецтво декупажу, створене як професіоналами, так і аматорами, полягає в розфарбовуванні та вирізанні гравюр на міді, наклеюванні їх на спеціально підготовлену поверхню та подальшому покритті лаком. Спеціальні посібники з покроковим описом техніки та корисними формулами для лаків були опубліковані різними мовами, як і гравюри, спеціально розроблені для цього виду декору, часто з різноманітними мотивами.

У декорі секретеру Ханенків використаний відомий прийом трюмплей (фр. *Trompe-l'oeil*, (trɔ̃p'loɛj) – «обман зору»), що імітує тривимірний простір та створює оптичну ілюзію об'ємності [4]. Ефект в даному випадку підсилюється внутрішніми дзеркалами, у яких відображаються та множаться мальовничі поверхні. Коли шафа стоїть з відкритими дверцятами, перед глядачем розкривається імпозантне середовище типової італійської вілли паладіанського стилю (іл. 2).

Із архітектором Андреа Палладіо (1508, Падуа, Венеційська республіка – 1580, Віченца, Венеційська республіка) тісно пов'язане ім'я майстра декоративних розписів венеційської школи епохи Відродження Джованні Баттіста Зелотті (1526, Венеція – 1578, Мантуя). (іл. 3, 4) Його композиції є типовим прикладом квадратури (лат. *ad quadratum*, от ср.-лат. *quadratura* – надання квадратної форми) – ілюзорного розпису із зображеннями, розділених архітектурними елементами, що містять пейзажі, міфологічні, історичні сцени та алегоричні постаті (італ. *quadri girati* – картини в обрамленні) [5]. Саме таким чином оздоблений секретер колекції Ханенків. Серед архітектурних деталей у парковому середовищі, колонади зі статуями античних богів та бюстів римських цезарів виділяються книжкові палітурки із вимальованими на них назвами, завдяки яким це книжкове зібрання вдалося ідентифікувати. Це славетна збірка історичних трудів під назвою «*Collana historica*», яку видавали у Венеції з 1563 по 1574 роки. Сама назва зібрання (*Collana* – італійською намисто) підкреслює цінність кожної одиниці, серед яких було 12 давньогрецьких класиків, перекладених італійською [6, с. 232].

Таке живописне перерахування цієї першої і тому важливого для Італії книжної збірки (у галузі книговидання збірка або, точніше, редакційна збірка – це набір книг, виданих тим самим видавцем, зазвичай написаних

різними авторами, причому кожна книга має власну назву, але всі вони згруповані під однією загальною назвою) додатково атрибує секретер як власність італійського колекціонера-інтелектуала, подальші дослідження експонату колекції можливо відкриють нам його поки невідоме ім'я.

Щодо опису секретеру зі старого інвентаря, то таке давнє походження викликає сумніви. Адже мова йде про Папу Інокентія X (лат. Innocentius X, 1574–1655), народженого як Джованні Баттіста Памфілій (Pamphili), що був главою Католицької Церкви та правителем Папської держави з 15 вересня 1644 до самої смерті у січні 1655 р.

Олімпія Майдалькіні (італ. Olimpia Maidalchini; 26 травня 1591 [2], Вітербо, Папська область – 27 вересня 1657, Сан-Мартіно-аль-Чіміно, Папська область), також відома як донна Олімпія, – італійська аристократка, невістка папи римського Інокентія X (Памфілі), що мала величезний вплив у період його понтифікату і прозвана при папському дворі «папеса». Одна з найвпливовіших жінок в історії папства [7]. Дослідження у лабораторії Арт-Лаб 2018 року, зроблені з нагоди виставки у музеї Ханенків (Виставка «Венеція Найясніша. Venezia la Serenissima», 18 травня 2018 – 26 серпня 2018 – Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків) водночас спростували датування 15 сторіччям, та підтвердили час виконання розписів та вік деревини 18 сторіччям [8].

Також, згідно форми та призначення, цей предмет наразі визначається як секретер. Загальна форма та оздоблення цього предмету свідчать про його венеційське походження, де, скоріш за все, і придбали його Ханенки [9].

Список використаних джерел:

1. НА НММХ. Фотоколекція інтер'єрів музею.
2. НА НММХ. Оп. 1. Спр. 12.
3. Веб-сайт Метрополітен музею, Accession Number: 25.134.1a, b. URL: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/195332?rpp=60&pg=24&ao=on&ft=*&deptids=12&when=A.D.+1600-1800&what=Furniture&pos=1430
4. Graham Rust. *The Painted House, Seven Dials*. New-York, 1988. 184 p.
5. Sjöström I. *Quadratura : studies in Italian ceiling painting*. Stockholm, 1978. 144 p.
6. Bongì Salvatore. *Annali di Gabriel Giolito de' Ferrari da Trino di Monferrato stampatore in Venezia, descritti ed illustrati (in Italian)*. Vol. 2. Rome, 1895.
7. Von Ranke, Leopold. *The history of the popes during the last four centuries*, vol. 2. G. Bell and sons, ltd., 1908. 590 p.
8. Веб-сайт бюро «Арт-лаб». URL: <http://art-lab.com.ua/index.php/uk/2010-04-13-10-50-03/-----/80-2010-05-17-12-44-09> режим доступу 22.12.2023
9. Ханенко Б. Спогади колекціонера / під ред. Виноградової В. та ін. Київ : Дзеркало світу, 2009. 160 с.

Іл. 1. НА НММХ Фото після 1891 р. Секретер XVIII ст. Венеція, Італія; липа, тополя, вільха, сосна, дуб, різьблення; стукко, папір, поліхромний розпис, золочення, сріблення, (поліхромні декупажні відбитки?); дзеркальне скло, бронзові накладки; гравірування, металеві петлі (Інв. № 9 МК)

Іл. 2. Секретер із колекції музею Ханенків під час виставки «Венеція Найясніша. Venezia la Serenissima», 18 травня 2018 – 26 серпня 2018 – Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків. Фото автора, 2018 р.

**Лл. 3. Джованні Баттіста
Зелотті. Стіни кімнати,
Зал Юпітера, 1565 р.
Вілла Емо, Фанцоло (Giovanni
Battista Zelotti, Pareti della sala,
Sala di Giove, Villa Emo,
Fanzolo)**

**Лл. 4. Історичні та міфологічні
сцени, фрески Джованні
Баттіста Зелотті, Вілла Годі
(Historical and mythological
scenes frescoed by Giovanni
Battista Zelotti, Central room,
Villa Godi Malinverni, Lugo di
Vicenza, Veneto, Italy)**